

Redactioneel

Bij een mengelnummer is het vanzelfsprekend dat er minder coherentie in de opeenvolgende artikelen bestaat dan in een themanummer. Het voorliggende nummer vertoont dan ook een scala aan artikelen over uiteenlopende eeuwen en periodes en met betrekking tot diverse media. Toch blijken de artikelen duidelijk verbanden met elkaar te hebben, niet alleen in de onderwerpkeuzes maar ook in de benaderingen. Als in de experimentele film *DIE STAND DER DINGE* van Fischli & Weiss, waar het ene voorwerp het andere in beweging zet in een perpetuum mobile, komt in dit nummer het ene artikel ‘natuurlijk’ uit het andere voort. Of is het misschien als het voorbeeld van de snookertafel van kunsttheoreticus Michael Baxandall in diens *Patterns of Intention?* Daarin stelt hij dat we in plaats van de klassieke causaliteit à la Hume waarbij biljartbal X bal Y aanstoot, en zo verder, we moeten uitgaan van het snookerbiljartlaken, van het veld. Daarbij is het niet X maar Y die de *cue ball* is. En iedere keer als je met de ene bal de andere raakt, krijgen we een nieuwe indeling van het veld. Iedere bal ligt anders ten opzichte van de rest. Ongetwijfeld gaat u dit na lezing van de voorliggende artikelen ook overkomen.

Deze keer beginnen we met een aantal artikelen die persgeschiedenis betreffen van de zeventiende tot en met de twintigste eeuw, gaan daarna over naar het stilstaande beeld door de eeuwen heen en eindigen met het bewegende beeld – en niet te vergeten: het geluid. Allereerst een artikel over crisismomenten. Michel Reinders gaat in zijn artikel “Die dit Biljet afscheurt, sal een Kogel tot vereeringh genieten.” Pamfletten, petities en publieke politiek in de late zeventiende eeuw’ in op wat ‘de eerste propagandaoorlog’ heet te zijn. In het Rampjaar 1672 leidden bloedige opstanden en de moord op de gebroeders De Witt ertoe dat gezagsdragers zich goed realiseerden dat ze afgerekend werden op hun daden. Voortaan konden Nederlandse burgers hun wensen, klachten, grieven en politieke opvattingen in een publiek debat kenbaar maken door petities te (laten) drukken. Mondige burgers spraken van toen af een woordje mee. Reinders: ‘Sinds de late zestiende eeuw ging er nauwelijks een bestuurlijk meningsverschil voorbij zonder een begeleidend debat in gedrukt werk.’ Daaruit blijkt onder meer dat de Nederlanders op een pragmatische manier beroep deden op de Oranjes.

Het tweede pershistorische onderzoek is dat van Marise Sperling, die in “Die wit man altyd baas wees.” *Trouw* en *de Volkskrant* verslaan de apartheid in Zuid-Afrika (1948-1994)’ ingaat op bijna een halve eeuw discours in Nederlandse kranten over het probleem van de apartheid in Zuid-Afrika. Het betreft hier zowel een diachrone als een synchrone vergelijking, dat wil zeggen de vergelijking over de jaren heen tussen twee kranten: *Trouw* en *de Volkskrant*. In tegenstelling tot Reinders richt Sperling zich echter niet op momentopnames, laat staan crisismomenten, maar meer op de ontwikkeling door de tijd heen, de *longue durée*, om met Fernand Braudel te spreken. Net als bij Reinders onderzoekt Sperling ook de macht en de positie van de gedrukte pers door na te gaan of de pers kritisch de Nederlandse betrokkenheid

met de rassenproblematiek beschreef en in hoeverre de Nederlandse dagbladen als graadmeters voor de publiek gemaakte opvattingen over apartheid kunnen gelden. Intrigerend daarbij is dat *Trouw* en *de Volkskrant* door de jaren heen van rol lijken gewisseld te hebben in het verdedigen of aanvallen van de apartheidspolitiek en de houding van de Nederlandse regering daarbij.

Ook het volgende artikel, van José de Kruif: 'Vier eeuwen visuele verslaggeving. Overstromingen in de Lage Landen 1500-1953' gaat uit van een *longue durée*, en zelfs een van eeuwen. De Kruif doet dit naar aanleiding van het eerder (2002-2) in *TMG* verschenen artikel van kunsthistorica Margrith Wilke over de verbeelding van rampen in de Nederlandse persfotografie en haar pleidooi voor een meer historiserende benadering bij de reconstructie van het ontstaan van fotografische betekenissen. Wilke ging daarbij in op beeldtradities maar ook op een dynamische ontwikkeling in de nieuwsfotografie van statische beelden van registratie en overzicht 'naar beeldverhaalachtige verslagen van ravage, chaos, lijden en hulpverlening, waarbij de fotograaf zich opstelt als ooggetuige', aldus De Kruif. De Kruif spitst het onderwerp 'ramp' toe op 'watersnoodramp' en onderzoekt daarbinnen beeldtradities die verder teruggaan dan het medium van de fotografie. Ze analyseert zowel inhoudelijke als formele tendensen en gaat ook na welke veranderingen hierin optreden bij de komst van de fotografie. Impliciet stelt ze hiermee vragen over het gebruik van 'beeldberichten' als bron.

Dat laatste doet Ivo Blom ook in het eerste deel van zijn artikel 'Terugblikken: Nederlandse non-fictiefilms van rond de eeuwwisseling', waarvan in het eerste *TMG*-nummer van 2011 deel twee zal volgen. Daarin onderzoekt hij een groep films uit ca. 1899-1902 die tot het oudste Nederlandse filmmateriaal behoren. Voor deel I koppelt Blom Peter Burkes ideeën over het gebruik van visuele bronnen voor geschiedschrijving aan de oudste filmopnames van de Dam te Amsterdam. Hij kijkt daarbij zowel naar beeldanalyse en determinatie van het materiaal zelf als naar de historische context van de onderwerpen en van de productie en receptie van de films. Anton Nöggerath en Charles Urban spelen daarbij een rol. De Dam-films waren alleen beperkt bekend en in tegenstelling tot de Biograph-films tot nog toe niet onderzocht. Dat is nu gebeurd. Nou nog een adequate herconservering en innovatieve distributie...

De laatste twee artikelen betreffen ook twee filmonderwerpen, maar waar het artikel van Blom vooral filmhistorisch van aard is, gaat dat van Tom Vercruysse in op filmpolitiek, humor en ideologie, terwijl dat van Jasper Aalbers vooral historiografisch is. In zijn 'Korte geschiedenis van filmgeluid, de relatie tussen geluidstheorie en filmpraktijk' geeft Jasper Aalbers een historiografisch overzicht van theorieën van filmgeluid. Geluid in film is lange tijd een ondergewaardeerd onderwerp geweest in filmtheorie en Aalbers heeft daar verklaringen voor. Het verzet van formalisten als Arnheim – opgegroeid met de zwijgende film en zijn avant-garde – tegen de introductie van de geluidsfilm is een bekend verhaal, maar Aalbers stelt ook dat de naoorlogse realisten als Bazin en de institutionalisering van de filmwetenschap hebben bijgedragen aan de Stilte rond Geluid in Film. De focus bleef op het beeld, de andere helft werd nogal genegeerd. Aalbers: 'Pas met de komst van nieuwe productie- en vertoningstechnologieën in de jaren zeventig, en het gebruik ervan in populaire films door een nieuwe generatie regisseurs, ontstond er (weer) een academische interesse in filmgeluid.'

Hekkensluiter is Tom Vercruysse, die in 'STARSHIP TROOPERS. Het totalitarisme voor de spiegel' aangeeft hoe politieke satire in film kan ontsporen als die niet als zodanig wordt her-

kend. Paul Verhoevens sciencefictionfilm *STARSHIP TROOPERS* (1997) was bedoeld als wat Vercruysse omschrijft als een ‘uniek experiment naar de mogelijkheden en beperkingen van de politieke satire in de cinema’. Verhoeven vond dat de Verenigde Staten aan het afglijden waren naar een totalitair regime. Via deze in de toekomst geplaatste fabel wilde hij laten zien hoe aantrekkelijk totalitaire ideologieën kunnen zijn door het bioscooppubliek te verleiden hierin mee te gaan. Waar in Europa de satirische dubbele bodem over het algemeen wel werd her- en erkend, was dat in de Verenigde Staten echter niet het geval, zodat film bepaald anders werd geïnterpreteerd. Vercruysse: ‘In het bijzonder kreeg de eigenzinnige omgang van de film met het naziverleden veel kritiek.’

Ditmaal ook veel recensies, omdat deze uit het voorgaande *TMG*-themanummer waren weggelaten.

Ivo Blom

Bernadette Kester